

KIZÁRÓ ANYAGUNKRÓL

Az a nagy haladás, mit a tipográfia az utolsó tizenöt év alatt tett, nyomot hagyott az összes nyomdái anyagon, berendezésen s munkabeosztáson. Ha nem forgatott is fel mindent fenekestül, vagy bevonulására még nem is adtak mindenütt alkalmat: ez csak idő kérdése, mert aki létezni akar, annak haladnia kell a korrall. Mikor újabb betű- vagy egyéb anyag megrendelésére kerül a sor, a régi anyaggal berendezett nyomda tulajdonosának szintén az újabb és célszerűbb dolog mellett kell döntenie.

Egyik fontos segédeszközünket, kizáró anyagunkat sem hagyta nyom nélkül a kor mindig javítani akaró szelleme.

Amint a műszedés régi, csupán címszedési mivoltából kezdett kivetközni: pontos tipográfiai anyagra volt szükség, mely nélkül a legegyszerűbb úgynevezett alkalmi munka is csak nagy fáradsággal állítható elő.

Régi betűöntőké az érdem, hogy ezt tényleg létre hozták. Az öntők érdeke is, hogy ne anyyi rendszer legyen, ahány nyomda van, hanem lehetőleg egyöntetű rendszer legyen mindenütt. Didot, Berthold stb. életük java részét szentelték ily általános, minden nyomdába bevezethető rendszer kidolgozására s övék az érdem, hogy ma, ha nem is általában és mindenütt, de az európai szárazföld legnagyobb részén a tipográfiai ponton alapuló rendszer szerinti nagyságbeosztásunk van. A csupán egyes régi nyomdákra szorítkozó házi rendszereken kívül a Haase-féle meg az angol-amerikai az, mely az úgynevezett párisi rendszer mellett (az újabb időben berendezett nyomdák majdnem kivétel nélkül e rendszerrel bírnak) még magát fentartja s idővel talán ezeket is sikerül egyesíteni. (Ezt az amerikai nyomdagépgyárosok is igen óhajtanák.) Nagy előnye a Berthold által 1879-ben pontosan megállapított párisi rendszernek, hogy a méterrendszerre van kidolgozva s szerinte 2660 tipográfiai pont éppen 1 méter, vagyis 133 nonpareille éppen 30 centiméter.

Ma szinte lehetetlennek látszik, hogy valaki táblázatot vagy alkalmi munkát pontos tipográfiai anyag nélkül szedhessen. El lehet tehát képzelni, mennyi időbe és pénzbe kerülhetett ennek bevezetése előtt egy-egy táblázat megszedése, s mi módon készült az el. De mindezt nem tekintve, ma már más technikai kívánalmak is vannak. Csak egyet említsünk: itt van a stereotípia, hol a lemezek aláakásához korábban csakis ürtöltőket használ-

tak, ezáltal tehát ürtöltőink magasságának egyenlősége nemcsak szépség, de technikai használhatóság tekintetében is fontossá lett.

Magáról a kizáró anyagról szólva, első sorban az a kérdés merül fel: mit is nevezünk mi egyáltalán kizáró darabnak? Leghelyesebbnek tartom, ha mindazon tipográfiai anyagot, melynek célja a nyomtatásban elötünő betűk, díszek és vonalak közötti távolság szabályozása: kizáró anyagnak nevezzük.

Leírását kezdem mindjárt a legnagyobb fajtán, a gépteremben használt úgynevezett záróürtöltőkön, melyek legtöbb esetben vasból készülnek, mivel így nagyobb az ellenálló képességük, bár pontosságuk sokszor nem tökéletes, amin cserélgetéssel és váltakozva használással szoktunk segíteni. Magasságuk az illető nyomdában levő kisebb, ólomból való ürtöltőkével szokott megegyezni, s erről alább bővebben lesz szó. Szélességük 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10, 12, esetleg 16 és 20 cicerónyi is. Készítenek 4 cicerótól egész 100 ciceró hosszúságig, 4 cicerónként emelkedően, de közönséges használatban 60 cicerós a leghosszabb. Szorosan véve a szorító ékeket szintén ide kellene sorozni, de ezek egyik-másika egész kis gép, melynek leírása nem tartozik e cikk keretébe. Kuriozumként megemlítem, hogy vannak nyomdák, hol egyes munkákhoz fából való ürtöltőket, azaz deszkákat is használnak (persze nem a több színben nyomandó munkákhoz), s még nem hallottam ellenük panaszt.

A szedőteremben használt ürtöltők általában ólomból vannak öntve s megkivántatják, hogy teljesen pontosak legyenek. Használni, mint nevük is mutatja, nagyobb terek kitöltésére használjuk őket. Közönségesen kétféle magasságban találjuk: vagy $4\frac{1}{2}$ cicerós = 54 pontnyi, vagy $4\frac{1}{4}$ cicerós = 51 pontnyi magasságban, a szerint, amint az illető nyomda ezt bevezette. Ahol gyakran használják ciceró vastagságú stereotípiái lemezek aláakásához, s a betűmagasság körülbelül 63 pont (legelterjedtebb az úgynevezett párisi vagy Didot-féle betűmagasság = $62\frac{2}{3}$ pont): ott legalkalmasabb, ha 51 pontnyi magasságuk van; míg ha petit vastagságú lemezek kerülnek aláakásra, az 54 pontnyi magasságúak használhatóbbak. Hosszúságukat mindnyájan ismerjük: 4 cicerótól 24-ig terjed, 4 cicerónként emelkedve. Vastagságuk rendszeren egy, kettő, három és négy ciceró, vannak azonban nonpareille, petit és garmond vastagságú ürtöltőink is, melyeket azonban csak kevés nyomdában, s itt is többnyire csak meghatározott munkákhoz használnak időmegtakarítás céljából.

A tágitók, másként térzők, magasság és hosszúság tekintetében teljesen megegyeznek az ürtöltők magasságával és hosszúságával. Vastagságuk azonban céljuknak megfelelőleg más. Ugyanis vannak 1, $1\frac{1}{2}$, 2, 3 és 4 pont vastagságú tágitóink. A $1\frac{1}{2}$ pont vastagságú tágitókat — melyekből rendszerint csak kevés kell — könnyebb megkülönböztetés céljából rézből ajánlatos készíttetni, különben más fajtákkal könnyen összekeverednek. Céljuk legtöbb esetben a sorok ritkítása a végből, hogy ezek világosabb hatásúak legyenek, vagy pedig az, hogy nagyobb helyet töltsenek ki lehetőleg egyenletesen.

A négyzögek (quadrátok) magasság tekintetében szintén megegyeznek az ürtöltőkkel. Hosszúságuk régebben a betűtörzs négyzetének többszöröse volt, de úgy, mint sok más tekintetben, itt is eltértek a régi beosztástól, s ma 2, 3 és 4 cicerónyi hosszúságúak. Vastagságuk mindig annak a betűtörzsnek felel meg, amelyhez tartoznak. Használatuk igen sokoldalú s talán semminemű anyagunk sem használható ki oly sokféleképp, mint éppen a négyzet, mert ez épp oly szükséges az egyszerű tömör szedéshez, mint amily nélkülözhetetlen táblázat- és műszedésnél.

Sorzáró anyagunkra térve át, erről mint a legszükségesebből kell megemlékeznem, mert ha az előbb említett kizáró anyag bármelyik fajtáját

szükség esetén lehet is olykor valamivel helyettesíteni, sorzáró darabokra föltétlenül szükség van. Általános magasságuk szintén 51 vagy 54 pont, de helyenként magasabbak is. (Péld. a müncheni Fliegende Blätter-nél, melyet nagy példányszáma miatt galvanlemezokról nyomtatnak, a betű válláig érő sorzáró anyagot használnak, hogy így a gipszbe-öntéskor kevesebb legyen a munka.) Beosztásuk igen hosszú ideig csak a megfelelő betűtörzs négyzetének $\frac{1}{1}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{5}$ stb. része szerint történt. Újabb időben, főként mióta a betűk pontok szerinti rendszeres szélességbe osztásának gondolata teret kezdett hódítani, sorzáró anyagunkat is pontok szerint osztják be. Könnyebb áttekinthetős végett itt közlöm egy betűöntődének sorzáró anyagra megállapított beosztását régebbi és újabb rendszer szerint. Ahol a két beosztás megegyezik, ott a megfelelő számok egymás alatt állanak.

Nonpareille:

$\frac{1}{1}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{5}$	négyzet.
6	3	2	$1\frac{1}{2}$	1	pont.

Petit:

$\frac{1}{1}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{6}$	$\frac{1}{8}$	négyzet.
8	4	3	2	$1\frac{1}{2}$	1	pont.

Garmond:

$\frac{1}{1}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{5}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{10}$	négyzet.
10	5 (4)	3	($2\frac{1}{2}$)	2	$1\frac{1}{2}$	1	pont.

Ciceró:

$\frac{1}{1}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{6}$	$\frac{1}{8}$	($\frac{1}{10}$)	$\frac{1}{12}$	négyzet.
12	6	4	3	2	$1\frac{1}{2}$		1	pont.

Mediális (mittel):

$\frac{1}{1}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{7}$	($\frac{1}{10}$)	$\frac{1}{14}$	négyzet.
14	7	4	3	2	$1\frac{1}{2}$	1	pont.

Tercia:

$\frac{1}{1}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{4}$	($\frac{1}{6}$)	$\frac{1}{8}$	($\frac{1}{12}$)	$\frac{1}{16}$	négyzet.
16	8	6	4	3	2	$1\frac{1}{2}$	1	pont.

Textus:

$\frac{1}{1}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{5}$	($\frac{1}{6}$)	$\frac{1}{10}$	($\frac{1}{15}$)	$\frac{1}{20}$	négyzet.
20	10	6	5	4	3	2	$1\frac{1}{2}$	1	pont.

Kettős mediális:

$\frac{1}{1}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{7}$	($\frac{1}{10}$)	$\frac{1}{14}$	($\frac{1}{20}$)	$\frac{1}{28}$	négyzet.
28	14	8	7	6	4	2	($1\frac{1}{2}$)	1	pont.

A felső sorok szerinti beosztást közönségesnek, míg az alsó sorok szerint valót rendszeres vagy pontok szerinti beosztásnak nevezik. A zárójelben levőket csak különös kívánságra szállítják.

Mint a fenti összeállításból is látható: a régi beosztás az ujjal sok helyen megegyezik, s éppen ezért valószínűnek tartom, hogy az utóbbi beosztás mindig több és több teret fog hódítani, mert elvitathatlan, hogy a pont szerinti számítás előnye, a tömör szedést kivéve, mindenütt szembe-tűnő, s ha a betűk szintén rendszeres vastagságúak lesznek, pontrendszerű kizárással egyenletesebben kizárt sorokat állíthatunk elő, mint az a régebbi beosztásával jelenleg lehetséges.

SCHOPP JÁNOS.

Boskovics János

férfi- és női posztó-nagykereskedő

Budapest, Báthory-utca 40—42.

Telefonszám 547.

Alapítási év 1899.

T. CZ. Ez uton értesitem, hogy a legújabb divatu brünni, francia és angol szövetek már megérkeztek, s bátor lesznek ezekből címére egy mintafüzetet küldeni, melyből sziveskedjék az Önnek megfelelőket kiválasztani s minél előbb megrendelni, mert ezen

remek zijdonságok

oly kapóságak lesznek, hogy előreláthatólag csak rövid ideig lesz raktáron. Szives rendelését várva, azon reményben, hogy úgy mint eddig, a legnagyobb megelégedésére számíthatok.

Kiváló tisztelettel

Boskovics János.